

«Воїн світла» чи «алхімічна людина»: метаморфози художнього мислення Пауло Коельо

Досліджуються ціннісно-світоглядні переконання відомого бразильського письменника Пауло Коельо і припускається їх зв'язок із неординарністю його мислення – одночасним опертям на стратегії художнього, філософського та магічного мислення, як їх синтезом.

Ключові слова: художнє мислення, філософське мислення, магічне мислення, релігійне мислення, гілозоїзм, фаталізм, страх, страх старості, кордоцентризм, вітафілія.

Розглядаючи етапи творчої біографії відомого бразильського письменника та поета Пауло Коельо, мимовільно приділяєш увагу не тільки його досить неординарній життєвій стежі, гарному розумінню на людській психології, дещо незвичному авторському літературному стилю, а й досить своєрідному світогляду. Саме їх синтез, як видається, й зумовив те, що на сьогодні П. Коельо один із авторів, який входить у число найбільш читаємих (його книги опубліковано більше, ніж в 100 країнах світу. За списком журналу «Лір» у 1998 р. він був другим із найбільш привернувших увагу публіки новітніх письменників [7, с.5]). За літературну діяльність Коельо отримав багато винагород: в 1996 р. удостоєний звання Кавалера Ордена мистецтв і літератури, отримав «Кришталеву нагороду-1999» від Світового економічного фонду і т.п. Він нагороджений й державними нагородами багатьох країн – Франції, України, Болгарії тощо.

Що ж так би мовити заворожує публіку? Показовим наразі видається не стільки сам значний авторський літературний доробок – романи, коментовані антології, збірки оповідань–притч тощо, а насамперед його генезис. Коельовський перший, власне, роман – це «Проща» або у російсько-українському перекладі «Щоденник мага» (1987), а за рік потому з'являється «Алхімік» (1988) – роман–притча, що робить письменника всесвітньо відомим. Згодом були «Бріда» (1990), «Валькірії» (1992), «Мактуб» (1994), «На березі Ріо-Пьедра сіла я й заплакала» (1994), «П'ята гора» (1996), «Книга воїна світла» (1997), «Вероніка вирішує померти» (1999), «Диявол і сеньйорита Прим» (2001), «Одинадцять хвилин» (2003), «Заір» (2005), «Відьма із Портобелло» (2006), «Переможець залишається один» (2008) та ін. [11] Вочевидь спостерігається певна зміна акцентів Пауло Коельо у виборі сюжетів літературних творів: розпочавши кар'єру письменника з очевидної демонстрації інтересу до окультичної проблематики,

він згодом звертається до неї у більш «рафінованій» формі, подекуди зосереджуючи увагу й виключно на світі людських стосунків або внутрішнього світу особистості у критичні моменти життя – духовної або світоглядної кризи, втрати сенсу життя, колізії вибору чи спокуси і т.п. Відтак можна стверджувати: зародження інтересу публіки до напрацьовань Коельо–письменника корениться не тільки у його літературному таланті (проявленого, до речі, й у тому, що він був автором текстів пісень відомого бразильського музичного продюсера і рок–музиканта Рауля Сейхаса, драматургом і художнім критиком), а передусім в особі Коельо–людини, гарно знайомої з окультичною літературою та практикою магії, релігійним містицизмом і деякими неортодоксальними християнськими вченнями. І це, видається, ознака часу – широкий громадський інтерес до позараціональних засад людського буття. Феномен Коельо – це феномен актуальності для сучасної людини дива. Відтак, осмислення цього явища має, на наш погляд, не тільки теоретичну значущість, а й доцільність у практичному вимірі.

То яким же постає Пауло Коельо, якщо звернутися до аналізу його творчої спадщини: яке «обличчя» йому більш властиве – поета, музиканта, письменника, проповідника? Що ж зумовлює багатогранність таланту цієї людини, її непересічність та тривалий інтерес публіки до її творчості? Відтак, метою даної розвідки є аналіз особистісних рис і світоглядно–ціннісних переконань Пауло Коельо як детермінант його художньо–літературної творчості.

Наразі вкажемо, що ґрунтовних наукових розвідок феномена творчості бразильського письменника у вітчизняній філософській та естетичній царині ще не здійснено. Тому погодимось з думкою Х. Аріаса, що П. Коельо – «...більше, ніж письменник. Більшість літературних критиків цього так і не зрозуміли. Він незвичайно різностороння людина і може вважатися символом нашої епохи. Його книги не просто вигадка, інакше навколо них не кипіли б такі пристрасті і у нього не було б стількох відданих прихильників» [1, с.25].

Що ж можна насамперед помітити у світоглядних переконаннях П. Коельо? Мабуть якнайкраще його самопрезентацію та уявлення про нього у багатьох читачів варто пов'язати з образом «Воїна світла» – людини, яка вірить у цінність волі та прагнення «прирошувати» добро, що сприяє більш широкому розповсюдженню любові як основи гармонійних стосунків у системі «людина–світ». Або ж з іншим образом – «Алхімічної людини»: Коельо має характер так би мовити бійця, що вірить у долю та водночас у власну могутність (його опертя на волю й ентузіазм – запорука успішності у подоланні будь–якої життєвої колізії), який вміє не помічати або долати страх – перед випробуванням, невдачею чи, навіть, старістю і переходом у небуття.

Однак наголосимо, дані два «обличчя» не є тотожними: не завжди «алхімічна людина» виступає носієм і прирошувачем «світла» – любові, милосердя, доброти чи гармонії; крім того, «воїн світла» не завжди у своїх світоглядних переконаннях і діях ґрунтується виключно на релігійній вірі і милосердності (віра може мати й суто інше коріння – моральний альтруїзм, магічне мислення і т.п.). Яке ж з цих «обличчя» або образів є йому найбільш властивим як людині, особистості, і яке з них він активно пропагандує?

Насамперед, як видається, варто звернутись до його роману «Алхімік» (1988). Як підкреслив сам письменник у передмові до іншого твору – «П'ятій горі» (1996), головна авторська думка, що так би мовити червоною думкою проходить через весь цей літературний твір, вкладає у уста мага-царя Мельхиседека, який звертається до пастуха Сантьяго з ось цими словами: **«Коли ти чого-небудь бажаєш дуже сильно, весь Всесвіт допомагає тобі досягти цього»**. (Тут і в подальшому виділено нами – О.П.). І надалі Коельо стверджує: «Я вірю в це всім серцем. Щоб прожити життя і досягти втілення своєї долі означає пройти цілий ряд етапів, сенс яких нерідко не даний нашому розумінню. Мета цих етапів – кожний раз повертати нас на шлях нашої Долі, або ж дати нам уроки, зміст яких допомагає здійснити свою місію» [9,с.6]. Наразі така думка корениться, на наш погляд, на одній із базових окультних ідей – цінності ентузіазму, що базується на волі, у прагненні досягти поставленої мети. (На наш погляд, переконання про цінність ентузіазму і вірі у власні можливості, як запорука успішного впливу на середовище існування, притаманна у своїх ціннісно-світоглядних витоках не стільки стратегії художнього мислення, а мислення магічного). А також іншій ідеї, що має ціннісно-світоглядну орієнтацію, – гілозоїзмі, яким Всесвіт визнається єдиною і цілісною живою системою, в якій все взаємопов'язане і взаємообумовлене. (Вкажемо, що наріжним у магічному мисленні є переконання про партиципацію – думка про повернення до носія лихого вчинку, дії чи навіть думки «негативізму ситуації» як своєрідного покарання за подібне. Саме тому у практиці деструктивної, «негативної» магії особистість, котра її практикує, прагне зробити безпосереднім виконавцем деструкції іншу людину, сподіваючись у такий спосіб уникнути «покарання Всесвіту» або пом'якшити його наслідки).

Варто наразі пригадати, що відомий у першій половині ХХ століття окультист А. Кроулі, за молоду так шанований П. Коельо, стверджував: **«Робити що хочеш – такий весь закон»**. І навряд чи можна Кроулі сприймати як «носія світла», але він вочевидь «алхімічна людина» – досить ґрунтовно ознайомлена з окультною літературою, яка практикувала магичні дії і розгорнула діяльність з пропаганди і популяризації магії (вочевидь так званої деструктивної, якщо звертатися до аналізу засобів досягнення мети, які він пропагував і використовував), однак морально дещо відмінна від ідеалу, культивованого широким загалом європейців протягом багатьох століть. Чи зустрічаємо щось подібне на сторінках творів Коельо, зокрема «Щоденника мага», «Алхіміка» чи «Воїна світла»?

У передмові до російськомовного видання «Алхіміка» письменник у липні 2000 р. пише: «Базове поняття, яке лежить в основі розповіді про мандрівку пастуха Сантьяго, – це поняття «Своя Доля». Що ж таке Своя Доля? Це наше вище призначення, шлях, уготований нам Господом тут, на Землі. Всякий раз, коли ми щось робимо щось з радістю і задоволенням, це значить, що ми йдемо Своєю Долею. Але не всім достає мужності йти цим шляхом, добиваючись зустрічі зі своєю заповітною мрією» [3,с.6]. (Думається, що такі слова веселили б радість у серце Кроулі, і не тільки його, а й багатьох інших, для яких цінність магії – реалізація власних бажань, погорда чи прагнення до влади над «Іншим», навіть якщо наслідок – порушення гармонії як основи світопорядку, або незалежно від того, які наслідки подібне матиме для інших людей [2]).

Але надалі бразильський письменник розгортає свою думку, вказуючи чому, на його погляд, не у всіх збуваються бажання і мрії – причин цьому декілька. Через соціальні заборони душа людини ніби «обростає коростою» страхів і забобонів та переповнюється почуттям вини, які ведуть до втрати або притуплення відчуття своєї місії (звернемо наразі увагу на коельовську ідею наявності у людини місії чи деякого покликання у житті). І якщо людина все ж таки має мужність ігнорувати соціальний тиск заради реалізації своєї мрії, надалі йде наступний етап її так би мовити навернення до Бога (або, добавимо, й Всесвіту) – випробування любов'ю (до ближніх і рідних). Наразі вона не розуміє, що ж ті люди, хто насправді зичить їй добра, хто насправді зможе спробувати її зрозуміти й допомогти. Після цього «паломника на прощі» чекає наступне випробування – страх перед невдачами і поразками, а також страждання: «Тому Воїн Світла має володіти терпінням, таким йому необхідним у важкі моменти життя, і завжди пам'ятати, що весь Всесвіт сприяє тому, щоб його бажання здійснилося, нехай навіть самим незрозумілим для нього чином» [3,с.7]. І на останок – нове випробування: страх перед здійсненням своєї мрії і почуття провини через те, що приходиться думка про свою недостойність отримати омріяне і бажане. Якщо ж їх подолати, тоді людиною набувається сенс своєї присутності на Землі і людина стає «знаряддям в руках Господа». Ось такий символічний сенс сюжетної канви «Алхіміка», за П. Коельо. (Як бачимо, авторський погляд – як версія-2000 – на базові ідеї, проголошені ним у цьому творі, не зазнав значної модифікації у порівнянні з версією-1988. Отже, йдеться про досить стійкі авторські переконання).

Крім того, вочевидь проступає ще одна риса, притаманна тим, хто знайомий з світоглядно-ідейним підґрунтям окультизму – фаталізм, що як світоглядна позиція докорінно відрізняється від провіденціалізму, характерному ортодоксальній християнській доктрині. Тому немає підстав, як видається, зважати на апеляцію письменника до світоглядно-релігійних догм християнства (зокрема цитування християнських «священних текстів» у багатьох своїх наступних творах). На наш погляд, якщо вони для нього й значимі, то хіба що через призму екстатичного релігійного досвіду. Наразі звернемося до текстів письменника, передусім до його «Алхіміка»: **«Кожна людина на землі, чим би вона не займалася, грає головну роль в історії світу. І зазвичай навіть не знає про це»** [3,с.214]. Тому для Сантьяго, котрий дослухається до «голосу» власного серця з надією почути передусім про скарб у пустелі, «...серце говорило про інше. З гордістю воно розповідало історію пастуха, який кинув своїх овець, щоб зробити явним сон, що двічі приснився. Нагадувало про Свій Шлях і про багатьох, що подолали його, – про тих, хто відправлявся на пошуки нових земель чи красунь і протистояв розсудку і забобонам своїх сучасників. Воно говорило про великі відкриття, про великі зміни, про книги» [3,с.215]. Сантьяго йшов, відтак, за «покликом серця», а не розуму, тому його вчинок видається пересічному спостерігачеві суто алогічним і не виправданим з точки зору життєвої мудрості повсякденності. В його основі лежить, видається, кордоцентризм, і мабуть його поділяє Сантьяго услід за автором цього твору. Тому, наважимося вказати на кордоцентризму «ноту» у фаталізмі, як світоглядно-ідейному підґрунті творчості Пауло Коельо. (Наразі варто пригадати творчі напрацювання Екхарда Майстера або Григорія Сковороди).

Однак, ось що письменник надалі проводить ніби червоною ниткою у своєму творі: **«Життя й насправді щедре до тих, хто йде за Своєю Долею...»** [3,с.222]. І ще проникливіше така думка подається Коелью у іншій його книзі – «Одинадцять хвилин» (2003), вона вкладає у уста головної героїні Марії – далеко не взірця традиційної моральності, враховуючи її професію: **«Я довго думала й зрозуміла, що в те кафе зайшла не випадково – найважливіші зустрічі влаштовують душі ще раніше, ніж зустрінуться тілесні оболонки. Як правило, ці зустрічі відбуваються в той момент, коли ми доходимо до межі, коли відчуваємо потребу вмерти і відродитися.** Зустрічі чекають нас – але як часто ми самі відхиляємося від них! І коли ми приходимо у відчай, зрозумівши, що нам нічого втратити, або навпаки – надто радіємо життю, проявляється невідоме і наша галактика міняє орбіту» [10,с.171]. Має наразі авторське міркування про існування Долі чи Фатуму в житті кожної людини, і їх підґрунтя корениться, вочевидь, у не речовинно–матеріальній основі, або ж йдеться про неочевидно–проявлені, однак детерміновані, зв'язки і відношення, у яких перебуває кожна людина як елемент Всесвіту, і вони мають духовні витоки чи природу. Показовим видається переконання Коелью, що такі зв'язки та відношення мають місце не тільки в стосунках «людина–людина», але й «людина–світ» загалом.

Тому ще одним ціннісно–світоглядним переконанням Коелью, як особистості, що суттєво впливає на його художню творчість, на наш погляд, виступає ідея вітафілії, заснованої на кордоцентризмі та альтруїзмі. Відтак, надамо знову слово самому письменнику: **«Любов – не в іншому, а в нас самих, і ми самі її в себе пробуджуємо. А ось для того, щоб її пробудити, і потрібний інший. Всесвіт набуває смислу тільки у тому випадку, якщо є з ким поділитися нашими почуттями»** [10,с.145–146]. Ось такі проникливі слова ним вкладає у уста проститутки з «Копакабани», яка приходить до думки, що всі вміють від народження любити. Однак хтось розпоряджається вродженим даром досить майстерно, воскрешаючи в пам'яті прийоми і навички, хтось – ні, але всі – без винятку – мають ніби перегоріти в полум'ї минулих пристрастей, воскресити минулі радощі й прикросці, падіння і підйоми, аж до тих пір, доки не нащупають «шляховказуючу нитку» чи особливий знак, що стоїть за кожною новою зустріччю. Тому й секс вона розуміє у не загальноприйнятому сенсі: для неї це зовсім не засіб заради тілесної насолоди, а засіб, завдяки якому «...плоті стане зрозумілою мова душі» [10,с.172]. Отже, покликання любові – робити людину щасливою, а її причина – вроджене людське бажання і здатність роботи іншу людину щасливою, коли вона відкриває наявність у собі подібного дару і прагне його реалізувати. Наразі й проступає очевидно саме те, за що цінує публіка маестро Коелью – пропаганда засобами художньої літератури вітафілії як життєвої стратегії, в основі якої лежить передусім альтруїзм і гуманізм (у широкому його сенсі). І ціннісно–світоглядне підґрунтя подібному, на наш погляд, – антропний принцип, який сповідує письменник, для нього покликання людини – гармонізація світу та його елементів передусім через Любов, що немає відношення суто до Еросу.

Людина – елемент Всесвіту, що має робити вибір у дилемі «Добро–Зло», це підґрунтя її Фатуму – «Своєї Долі». І якщо людина робить свій вибір вірно – на користь Любові, отже, і Добра, вона стає щасливою, роблячи щасливим Іншого. Мабуть найбільш чітко проявленим таке авторське

переконання зустрічаємо у «Дияволі і сеньйориті Прим» (2001) у діалозі старенької Берти та юної Шанталь: «Можу сказати тобі тільки одне, але з повною впевненістю – життя у людини коротке або довге, дивлячись по тому, як вона його проживе» [5,с.255]. Берта не відає страху перед старістю, її життя наповнене смислом – слід попередити Інших про Зло, яке на них чатує. Вона – мудра людина, яка зробила свій очевидний вибір, та розуміє, що «...одні і ті ж сили діяли на святого Савінія і на законодавця, бувшого розбійника Ахава: **Добро й Зло ведуть боротьбу за них, як і за душі всіх людей, скільки їх не є на Землі.** Коли Ахав зрозумів, що Савінії рівний йому, він зрозумів і те, що рівний Савінію. В решті решт, все це – питання самоприборкування. І вибору. І більше нічого» [5,с.251–252]. Юній Шанталі такий вибір на користь Любові до Іншого робити вкрай важко, однак коли вибір здійснено, її думки і дії не йдуть у розріз. І відбувається метаморфоза, вона отримує винагороду за свій неординарний вчинок, її життя набуває іншого виміру – у ньому є сенс, і він – позитивний не тільки для неї. Саме це переживає й Вероніка по відношенню до Едуарда («Вероніка вирішує померти», 1999): «І я скажу тобі більше: спасибі тобі за те, що ти дав моєму життю смисл. Я появилася на світ, щоб пройти через все те, через що пройшла, спробувати покінчити з собою, розбити своє серце, зустріти тебе, піднятися до цього замку і дозволити тобі закарбувати моє обличчя в твоїй душі. Ось єдина причина, через яку я з'явилася на світ» [4,с.264].

Як підсумок вкажемо: не пересічність Коелью–письменника полягає, на наш погляд, у специфіці його мислення – синтезі стратегій художнього, філософського та магічного мислення, а також його ціннісно–світоглядних переконаннях, в основі яких корениться уявлення: «Незвичайне – навколо нас» [8,с.8]. Кожний має зробити свій вибір у дилемі «вітафілія–некрофілія» самотужки, і бажано при цьому пам'ятати, що в любові закладено зерно людського духовного росту. Світ навкруги – це феєрія життя, і Всесвіт покладає на кожну людину велику надію – бути одним із провідників Любові. Але як рідко, пересічна людина, на жаль, помічає чудеса поряд з нею, або знає Долі, які вказують дорогу до позитивного розвитку, вдосконалення, і можливо тому більшість з людей не почувуються щасливими, – переконаний письменник. Однак, якщо не прагнути робити щасливим Іншого, то досягнути повноти буття не можливо, і, відтак, самому стати щасливим.

Список використаних джерел

1. Ариас Х. Исповедь паломника / Хуан Ариас; [перев. с исп. Н.Морозова]. – М.: София, 2004. – 288 с.
2. Вандерхилл Э. Мистики XX века. Энциклопедия /Элизабет Вандерхилл. – М.: МИФ–ЛОКИД, 1996. – 522 с.
3. Коелью П. Алхимик / Пауло Коелью; [перев. с португ. А. Богдановского]. – К.: София, 2003. – 224 с.
4. Коелью П. Вероника решает умереть / Пауло Коелью; [перев. с португ.] – К.: София, 2003. – 272 с.
5. Коелью П. Дьявол и сеньорита Прим / Пауло Коелью; [перев. с португ.] – К.: София, 2002. – 256 с.
6. Коелью П. Заир / Пауло Коелью; [перев. с португ.] – К.: София, 2005. – 384 с.

7. Коельо П. Книга война света / Пауло Коельо; [перев. с португ.] – К.: София, 2005. – 157 с.

8. Коельо П. На берегу Рио–Пьедра села я и заплакала / Пауло Коельо; [перев. с португ.] – К.: София, 2005. – 208 с.

9. Коельо П. Пятая гора / Пауло Коельо; [перев. с португ.] – К.: София, 2004. – 256 с.

10. Коельо П. Одиннадцать минут / Пауло Коельо; [перев. с португ.] – К.: София, 2003. – 336 с.

Полищук Е.П. «Воин света» или «алхимичный человек»: метаморфозы художественного мышления Пауло Коельо

Исследуются ценностно–мировоззренческие убеждения известного бразильского писателя Пауло Коельо и предполагается их связь с неординарностью его мышления – одновременным использованием стратегий художественного, философского и магического мышления, как их синтезом.

Ключевые слова: художественное мышление, философское мышление, магическое мышление, религиозное мышление, гилозоизм, фатализм, страх, страх старости, кордоцентризм, витафилия.

Polishchuk, O.P. «Ligt's Soldier» or «Alchemical Man»: metamorphoses of Paulo Coelho's artistic thinking

The world–outlook and value orientations by Paulo Coelho are researched in this article. The author considers their connection with his extraordinary thinking as the simultaneous use of the strategies of artistic, philosophical and magical thinking as their synthesis.

Key words: artistic thinking, philosophical thinking, magical thinking, religion thinking, Gilosoism, Fatalism, fear, fear of aging, Kordocentrism, Vitafilia.